

ВПРОВАДЖЕННЯ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ДЛЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ТВОРЧОСТІ

Анотація. У статті розглядається важливість використання науково-педагогічних ідей видатного вченого В.О. Сухомлинського у процесі розвитку духовно-моральної культури учнів. Висвітлюється важливість розвитку у дітей креативного мислення, емоційного інтелекту та здатності до самовираження через різні види мистецтва, пропонуються конкретні методики та підходи до використання творчих ідей В.О. Сухомлинського в освітньому процесі, що допоможуть досягти більш ефективного духовно-морального розвитку.

Ключові слова: В.О. Сухомлинський, НУШ, творчість, духовно-моральний розвиток, креативне мислення, емоційний інтелект, самовираження, методики, підходи.

У сучасному світі, в умовах стрімкого розвитку технологій та високих темпів життя, духовно-моральний розвиток стає надзвичайно важливим завданням для суспільства в цілому. Саме тому велика увага приділяється вихованню нового покоління, яке було б здатним допомогти у збереженні національних цінностей та підвищенні рівня моральної культури.

У зв'язку з цим, актуальним стає використання творчих підходів до виховання та навчання дітей, а також залучення науково-педагогічних ідей відомих українських вчених. Одним з найвидатніших педагогів України та всієї міжнародної освітньої спільноти є Василь Олександрович Сухомлинський, який пропонував виховувати дітей у душі любові, творчості та громадянської свідомості.

Мета статті – проаналізувати творчу спадщину Василя Олександровича та виявити можливості впровадження його педагогічних ідей щодо реалізації Концепції Нової української школи для духовно-морального розвитку учнів засобами творчості. Для досягнення цієї мети в статті будуть проаналізовані наукові праці В.О. Сухомлинського, проведено огляд існуючих методик та підходів до використання творчості в навчанні та вихованні дітей, презентовано досвід роботи з учнями в початковій школі.

Ураховуючи актуальність теми та її значення для суспільства, результати дослідження можуть бути корисними для вчителів, педагогічних працівників, студентів-педагогів

та всіх, хто зацікавлений у духовно-моральному розвитку майбутнього покоління.

Для досягнення мети буде застосовано декілька наукових методів, зокрема аналіз наукових джерел, систематизацію даних, а також огляд існуючих практик та методик, що стосуються використання творчості у навчанні та вихованні.

Для Нової української школи особливо актуальними є принципи дитиноцентризму, які включають:

- відсутність адміністративного контролю, що може обмежувати свободу творчості педагогів;
- активну участь учнів в освітньому процесі та орієнтацію на їхні інтереси та досвід, створення такого освітнього середовища, що робить здобуття освіти більш яскравим елементом дитячого життя;
- практичну спрямованість освіти та зв'язок особистісного розвитку дитини з її практичним досвідом;
- відмову від орієнтації на середнього школяра та обов'язкове врахування інтересів кожної дитини;
- виховання вільної та незалежної особистості;
- забезпечення свободи та прав дитини в усіх її проявах, урахування її вікових та індивідуальних особливостей та морально-психологічного комфорту;
- впровадження учнівського самоврядування, що передбачає виховання гуманістичних та демократичних ідей і світогляд. Відповідальність та взаємодія

учнів є важливим аспектом сучасної освіти. Шкільне самоврядування передбачає виховання демократичних та гуманістичних ідей, що допомагає формувати здатність до самостійності та підвищує рівень свідомості учнів [2].

За словами В. О. Сухомлинського: «Одне з центральних завдань школи – виховання благородних почуттів: моральних, інтелектуальних, естетичних» (толерантність, любов до праці та культури, поважання людської гідності, дружба, здатність вести діалог (ненасильницькі відносини в колективі), братерство і т.д.) [8, с. 24]. Цих завдань неможливо досягти без злагодженої роботи колективу школи [8, с. 27]. Насамперед, важливо з перших днів перебування дитини в закладі освіти створювати умови для формування в класі атмосфери дружельності, взаєморозуміння та підтримки, розвивати вміння діяти згідно з отриманими моральними знаннями в реальних життєвих ситуаціях.

В.О. Сухомлинський, працюючи учителем та вихователем багато десятиліть тому, розробив основні принципи особистісно зорієнтованого підходу, що допомагає досягти більшої ефективності в сучасній системі освіти [7].

Слід торкнутися питання про «формувальне оцінювання», яке є безперервним процесом, націленим на створення культури дискусії в класі, розвиток навичок критичного та творчого мислення, створення атмосфери, що підтримує запитання учнів. Ця форма оцінювання допомагає їм вірити у свої можливості та є «зворотним зв'язком», що надає можливість зрозуміти, як покращити свої результати.

Сучасні педагоги все ще проявляють значний інтерес до оцінювання. За словами В.О. Сухомлинського: «...найголовніший стимул для праці у навчальному процесі – оцінка. Це інструмент, який вимагає значної культури та навичок використання» [5, с. 167].

Оцінювання як засіб стимулювання праці, особливо в творчих завданнях, повинно бути обережним, як зазначив В.О. Сухомлинський: «Творчі завдання вимагають від учнів розумових зусиль, роздумів та досліджень, тому використання оцінки як стимулюючого фактору в таких випадках потребує особливої обачливості» [5, с. 169].

Однією з найбільш важливих цінностей є духовно-моральний розвиток особистості, який стає надзвичайно актуальним в умовах сучасної освіти. Особливо важливою стала ця проблема після запровадження Нової української школи (НУШ) у 2018 році, яка передбачає впровадження інноваційних підходів до навчання, зокрема, заснованих на творчості [2].

Одним з ключових завдань Нової української школи є формування учнівської особистості, здатної до творчого самовираження. Важливим є врахування творчої спадщини В.О. Сухомлинського в контексті розвитку нової освітньої концепції, що може відіграти ключову роль у формуванні духовно-моральної складової особистості учня [4].

У книзі «Моральні заповіді дитинства і юності» Сухомлинський розглядає тему емоцій та відчуттів у дитинстві, досліджує їх природу, формування та значення для розвитку особистості [6]. Він підкреслює, що відчуття є основою морального світу дитини та великої ваги має роль вчителя у формуванні в дітей правильних емоційних реакцій на навколишній світ.

В інших своїх творах великий педагог акцентує увагу на значенні природи для людини та важливості її збереження. Він зазначає, що природа вчить нас бути відкритими, бережливими, творчими та співчутливими [6]. У своїх творах Сухомлинський звертається до тем, які є актуальними й сьогодні, наприклад, проблеми екології, міжособистісних взаємин та соціальної адаптації.

Його ідеї та підходи активно використовуються в педагогічній практиці сучасної школи. Концепція НУШ передбачає залучення дітей до творчих процесів, розвиток творчих здібностей та вільного творчого вибору. Вона враховує індивідуальність кожної дитини та дозволяє розвиватися в її темпі та з урахуванням особливостей [1].

Крім того, одним із принципів НУШ є розвиток творчого потенціалу учнів, що передбачає використання творчих методів і засобів навчання. У цьому контексті спадщина В.О. Сухомлинського є цінним ресурсом для вчителів та учнів.

Особлива увага в Концепції НУШ приділяється розвитку духовно-моральної культури учнів, що не може бути досягнуто без урахування духовної спадщини нашої країни та, зокрема, творчості В.О. Сухомлинського. Саме відповідальність за національну ідентичність, патріотизм, формування особистості з високими моральними якостями, є однією з головних функцій школи, яку НУШ успішно вирішує [7].

Враховуючи це, вчитель у процесі навчання може використовувати ідеї В.О.Сухомлинського як засіб розвитку духовно-моральної культури учнів. А саме: прийоми педагогіки добра, така як допитливість, довіра, турбота, взаємодопомога, співпраця тощо [7]. Це допоможе формувати у дітей високу моральність, розвивати відчуття відповідальності, виростити патріотів своєї країни.

Різноманітні методики і прийоми, запропоновані В.О. Сухомлинським, можуть бути використані для розвитку творчих здібностей дітей. Наприклад, у своїй книзі «Як виховати справжню людину» він запропонував метод гри-вправи «Порівняй і розкажи», де діти повинні порівнювати і аналізувати різні предмети, явища чи ситуації [7]. Це дає змогу розвивати їх уяву та логічне мислення.

Інша методика, яку запропонував Сухомлинський – це «Евристичне запитання». Цей прийом допомагає дітям навчатися самостійно досліджувати і розв'язувати проблеми, постійно ставити запитання і шукати відповіді на них. Це дає змогу розвивати у дітей творче мислення та ініціативу [5].

Також Василь Олександрович акцентував увагу на важливості виховання дітей у дусі гуманності, терпимості, поваги до інших людей. Він пропонував формувати у них високі духовні якості, зокрема, любов до Батьківщини, нації, народних традицій, культури тощо.

Одним з головних напрямів виховної роботи у школі В.О. Сухомлинський вважав роботу з батьками. Великий педагог закликав їх активно брати участь у житті школи, співпрацювати з вчителями і спільно вирішувати виховні завдання [5]. Тому нині актуальною є педагогіка партнерства, яка ґрунтується на взаємодії між вчителем, учнями і батьками.

Сучасні умови навчання в НУШ дозволяють здійснити змістовну виховну роботу з урахуванням наукових праць вченого та сучасних технологій. Так, доцільним є використання в педагогічній практиці методів, розроблених В.О. Сухомлинським, зокрема, методу спільної діяльності, колективної творчості, самоврядування тощо.

Крім того, у НУШ передбачено розвиток творчих здібностей учнів, що дозволяє вчителям використовувати різноманітні методики творчої діяльності, зокрема, метод проєктів, технологію «Мозковий штурм», розвивальні ігри тощо. Всі ці методики сприяють формуванню у дітей творчих здібностей, розвитку креативності та самовираження.

Також цікавою є методика «Куточок Сухомлинського», яка базується на використанні творчих завдань та інтерактивних ігор, що сприяють розвитку моральних якостей, формуванню етичних стандартів поведінки, та саморозвитку дітей [5].

До інших методик, що допомагають впроваджувати творчу спадщину Сухомлинського в НУШ, можна віднести «модель учнівської самодіяльності», де діти можуть самі створювати творчі проєкти та ініціювати соціальні заходи в рамках навчальної програми. До таких методик можна

віднести ідею створення музейних експозицій, де могли бути представлені твори та роботи, відповідні до духу творчості Сухомлинського, які б допомагали учням краще осягнути його педагогічні ідеї та надихнути на творчу діяльність.

Іншою методикою є методика «Поради дітям», яку В.О. Сухомлинський застосовував у своїй роботі з дітьми. Вона полягає в тому, щоб дати дітям можливість висловити свої думки та побажання, а потім разом з ними знайти відповіді на питання, що виникають. При цьому він наголошував на тому, щоб уважно слухати дітей та враховувати їхні думки та бажання [5].

Ще однією методикою, яку розробив педагог, є «Коло друзів». Ця методика полягає в тому, щоб допомогти дітям стати більш самостійними та розвинути навички співпраці з іншими людьми. У її рамках учні об'єднуються в групи і вчать співпрацювати між собою, допомагати один одному та вирішувати різні завдання разом [5].

Також слід зазначити про те, що В.О. Сухомлинський розвивав методику «Ранкової зустрічі», яка полягала в залученні батьків до виховання дітей. В рамках цієї методики вони можуть зустрічатися з учителями та іншими працівниками школи вранці, щоб обговорити питання виховання дітей та знайомитися з іншими батьками [5].

Василь Олександрович акцентував увагу на важливості створення комфортної та безпечної атмосфери в класі. Він запропонував методику «Школа доброти», яка полягала у вихованні в дітей прагнення до добра та милосердя. Основна ідея полягала в тому, щоб навчити дітей усвідомлювати значення своїх дій та розуміти, як їхні вчинки можуть впливати на інших людей.

Ця методика передбачала проведення так званих «годин доброти», на яких діти ділилися своїми історіями про вчинки доброти та милосердя. Вчителі використовували різноманітні ігри та вправи, щоб навчити дітей розуміти та відчувати емоції інших людей [5].

Закладаючи моральні цінності, формуючи модель поведінки у дітей, починаючи з ранніх років, ми, насамперед, звертаємося до такого інструменту виховання, як казка, оскільки вона найбільше відповідає внутрішнім потребам дітей. Вона розвиває комунікативну компетентність, уяву, підготовлює до можливих дорослих проблем, розповідає про добро і зло, тим самим формує систему духовних та моральних цінностей особистості. Діти наслідують казкових героїв та беруть за основу їхню поведінку.

Розвиток кругозору дітей, їх мовлення відбувається завдяки народним пісням, легендам, казкам, бувальщинам, колядкам,

щедривкам та іншим скарбам народного фольклору. Неоціненний скарб народних традицій, звичаїв, ігор, обрядів, правил поведінки є рушієм для загального розвитку дітей, навчання, виховання. У народному фольклорі відображається історія народу, події, вірування, побут, мораль – це все формує принципи національного виховання, поширюється народна педагогіка.

Читаючи та аналізуючи твір, діти замислювались над важливими поняттями буття: про правду й брехню, про любов і ненависть, про зло і добро, про гідні і негідні вчинки та їх мотиви.

В. Тернопільська зазначила: «... аналізуючи вчинки казкових героїв, діти знайомляться з певними соціальними нормами, правилами взаємодії, толерантного ставлення до інших та особливостями їх дотримання. Але при цьому їм повідомляють, що ці правила, норми відображають толерантність людини, що виявляється у доброзичливому, чуйному ставленні до інших, терпимості до чужих думок» [9, с. 68].

Зі свого досвіду під час навчальної діяльності для духовно-морального розвитку учнів застосовую такі форми роботи: «Мікрофон», «Круглий стіл», «Аукціон ідей», «Дискусія» та інші. За допомогою цих форм навчання учні можуть зрозуміти те, що відмінні думки інших людей не завжди помилкові, вони мають слухати і чути бажання інших, а також приймати їхні погляди. Результатом цього є розуміння того, що кожна людина має свої особливості, відмінності, як недоліки, так і переваги та ставитися до інших як до рівноцінних особистостей.

На уроках літературного читання часто використовую інтерактивні методи, зокрема, «Асоціативний кущ», «Відлуння», «Продовж речення», «Придумай іншу кінцівку казки», за допомогою яких учні могли легше аналізувати навчальний матеріал, вчилися висловлювати власну думку, аргументувати відповідь, прислухалися до думки інших. Часто зачитую учням авторські казки, які спрямовані на моральний та духовний розвиток учнів, усвідомлення вчинків героїв, що дає можливість проводити паралель з власними вчинками. Пізнаючи в героях себе, діти усвідомлюють необхідність у зміні власної поведінки. Реальні стосунки, що складаються між гравцями, викликають переживання і потребу в порозумінні, підтримці, злагоджених діях, допомозі, що формує дружні стосунки в реальному житті.

Здійснюючи аналіз впровадження творчої спадщини В.О. Сухомлинського в Концепцію Нової української школи для духовно-морального розвитку засобами творчості, можна зробити кілька висновків.

По-перше, Концепція НУШ відображає ідеї В.О. Сухомлинського, який став видатним вченим та педагогом, відомим в Україні та за її межами, та пропонував підходити до навчання не тільки з позиції набуття знань, але й з позиції розвитку особистості учня, його духовності та моральних якостей, підкреслював важливість творчості та її ролі у розвитку людини.

По-друге, Концепція НУШ враховує сучасні реалії та потреби суспільства. У світі постійно змінюються технології та соціальні вимоги, і школа має відповідати на ці виклики. Впровадження творчих методів та засобів навчання, які розроблені на основі спадщини В.О. Сухомлинського, може допомогти виховати учнів, які готові до змін та мають розвинену творчість.

По-третє, дослідження показали, що впровадження творчих методів та засобів навчання має позитивний вплив на духовно-моральний розвиток учнів. Такі методи допомагають розвивати самостійність, ініціативність, творчість, а також виховувати в них повагу до своїх однолітків та до вчителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
2. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України №988-р від 14.12.2016 «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року». URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/nras/249613934>.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори*: в 5-ти т. К.: Радянська школа, 1977. Т. 3. С. 234.
5. Сухомлинський В.О. *Вибрані твори*: в 5-ти т. К.: Радянська школа, 1977. Т.3 С. 169.
6. Сухомлинський В.О. Моральні заповіді дитинства і юності. *Вибрані твори*: в 5 т. К.: Радянська школа, 1966. Т. 4. 232 с.
7. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину. *Вибрані твори*: в 5-ти т. К.: Радянська школа, 1976. Т. 2. 680 с.
8. Сухомлинський В. О. Пависька середня школа. *Вибрані твори*: в 5-ти т. К.: Радянська школа, 1977. Т. 4. 638 с.
9. Тернопільська В. І. Особливості виховання толерантності у дітей молодшого шкільного віку. Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ, 2014. № 82, Част.І. С. 66-71.